

**PRAVNI I EKONOMSKI ASPEKTI PROCESA INTEGRACIJE ZEMALJA
JUGOISTOČNE EUROPE U EU SA POSEBNIM OSVRTOM NA BOSNU I
HERCEGOVINU**

**Haris Fazlagić, MA
Internacionalni univerzitet Travnik u Travniku**

haris.fazlagic@yahoo.com

***Sažetak:** U radu se razmatraju pravni i ekonomski aspekti integracije zemalja Jugoistočne Europe u Europsku Uniju, čiji političko-pravni okvir predstavlja proces stabilizacije i pridruživanja. Ovaj proces prilagođen je okolnostima svake od zemalja Zapadnog Balkana, te se on u ovom radu analizira na primjeru Bosne i Hercegovine. S druge strane, ekonomska integracija ovih zemalja u Europsku Uniju odvija se na regionalnom nivou, prije svega kroz stvaranje zone slobodne trgovine (CEFTA), koja također, pored ekonomske, ima i političke dimenzije, u smislu normalizacije odnosa među zemljama članicama, ali i integrisanja u jedinstveno tržište prije priključenja zajedničkom, slobodnom tržištu EU.*

***Ključne riječi:** integracije, EU, BiH, jugoistočna Europa, CEFTA.*

**LEGAL AND ECONOMIC ASPECTS OF THE INTEGRATION PROCESS OF
SOUTHEAST EUROPE TO THE EU WITH SPECIAL EMPHASIS ON BOSNIA AND
HERZEGOVINA**

***Abstract:** This paper addresses the legal and economic aspects of the integration of the countries of South Eastern Europe into the European Union, and its political and legal framework is the stabilization and association process. This process is adapted to the circumstances of each of the Western Balkan countries, and in this paper it is analyzed on the case of Bosnia and Herzegovina. On the other hand, the economic integration of these countries into the European Union takes place at the regional level, notably through the creation of a free trade agreement (CEFTA), which also, in addition to economic, has the political dimensions in terms of normalization of relations between the member states, but also the integration in a single market before joining the common, free EU market.*

***Keywords:** integration, EU, BiH, Southeast Europe, CEFTA.*

1. UVOD

U literaturi koja se bavi regionalnom saradnjom zemalja Zapadnog Balkana gotovo jednoglasno se potvrđuje da je članstvo u EU najvažniji cilj ovih zemalja. Europske integracije potaknule su proces saradnje u regiji i s njim idu ruku pod ruku, što ne predstavlja iznenađenje. Moguće članstvo EU predstavljalo je odlučujući motiv u naporima država centralnoistočne Europe da se razvije stabilnost, demokratiju i ekonomske reforme tokom devedesetih godina XX stoljeća. Na taj način EU je dokazala da, svojom privlačnom snagom i primjerom davanja članstva zemljama centralnoistočne evrope, može biti "oslonac" za političku i ekonomsku tranziciju.¹³³

Sama EU je izgrađena na temeljima regionalne saradnje. Europa kakvu znamo danas konstruisana je na ostacima Europe nakon drugog svjetskog rata, koji umnogome podsjećaju na zemlje Zapadnog Balkana u 2000. godini. Iz te situacije ona je uspjela pronaći put oporavka i uspostavljanja mira upravo kroz regionalnu saradnju i ekonomsku integraciju. Također, izbor ekonomske integracije kao osnove za uspostavu trajnog mira i oporavka nije bio slučajan. Velike etničke razlike, kao i nepovjerenje koje je uslijedilo poslije rata bili su vrlo slični situaciji u kojoj su se našle države Zapadnog Balkana poslije 2000. godine. Ekonomska integracija je dovela do transformacije bivših neprijatelja u buduće poslovne partnere, formirajući odnos zasnovan na zajedničkim interesima i profitu. Time je smanjen "konfliktni potencijal", koji je inače lako izgraditi u odsustvu ekonomskih i osobnih veza.

2. PRAVNI I POLITIČKI ASPEKTI PRISTUPANJA ZEMALJA JIE I BIH EUROPSKOJ UNIJI

Strategija regionalnog pristupa državama Jugoistočne Evrope, inaugurirana 1997. godine, bila je kreirana s ciljem prevazilaženja posljedica ratnih razaranja putem stvaranja osnovne stabilnosti i napretka u demokratizaciji društava. U slučaju Bosne i Hercegovine ti ciljevi su postizani putem podrške implementaciji *Općeg okvirnog sporazuma za mir u Bosni i Hercegovini*. Pristup Bosni i Hercegovini realiziran je osnivanjem Konsultativnih radnih grupa (*Consultative Task Force – CTF*) 1998. godine na osnovu uputa Evropske unije koje su sadržavale minimalne zahtjeve kao preduvjet za otpočinjanje izrade Studije izvodljivosti, a odnosile su se na reformu uprave, regulatornog okvira i politika saradnje. U radu radnih grupa učestvovali su kako eksperti iz institucija Bosne i Hercegovine i entiteta, tako i eksperti iz EU za pojedine oblasti.¹³⁴

1999. Europska komisija je predložila modifikaciju regionalnog pristupa Procesom stabilizacije i pridruživanja za države jugoistočne Europe (Albaniju, Bosnu i Hercegovinu, Hrvatsku, Makedoniju i Saveznu Republiku Jugoslaviju) kojim se unapređuje do tada postojeća politika Evropske unije prema zemljama regije. Proces predviđa potpisivanje sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju - nove vrste ugovornog odnosa EU čiji je cilj stabilizacija zemalja u regiji putem njihova približavanja europskim integracijama. Sporazumi o stabilizaciji i pridruživanju su prilagođeni okolnostima u pojedinoj zemlji.

Približavanje nacionalnog pravnog poretka zahtjevima *acquisa* podrazumijeva i značajne izmjene u vezi sa pravilima i procedurama donošenja pravnih propisa, odnosno izgradnju savremenog pravnog poretka koji će moći

¹³³ Judah, T. (2006). The EU must keep its promise to the Western Balkans. London: Centre for European reform.

¹³⁴ (2005). Priručnik za usklađivanje propisa BiH sa propisima EU. Sarajevo: Direkcija za europske integracije BiH.

odgovoriti zahtjevima članstva. Prije svega, treba imati na umu da se donošenjem propisa, pa i onog kojim se vrši usklađivanje sa legislativom EU, zapravo, provodi prethodno definirana politika u izvjesnoj oblasti, što ukazuje na potrebu razumijevanja i izbora politike koja se formulira u formi normativnog akta.

Nakon formiranja Konsultativnih radnih grupa, u martu 2000. godine EU je Smjernicama za Bosnu i Hercegovinu (Mapa puta) označila pravac reformi neophodnih za dalju kvalifikaciju u evropskim integracijama. Reforme su se odnosile na poduzimanje političkih i ekonomskih mjera, kao i mjera u oblasti zaštite ljudskih prava, demokratije i vladavine prava, razrađenih u 18 uvjeta. Može se konstatovati da je prvobitna dobrovoljna harmonizacija zakonodavstva Bosne i Hercegovine sa dijelovima *acquis-a* započela u 2000. godini, tokom ispunjavanja uvjeta iz Mape puta. Naime, zakoni koji su rađeni putem Konsultativnih radnih grupa za ispunjavanje tih uvjeta bili su, u mjeri u kojoj su to prilike dopuštale, usklađivani sa "Bijelom knjigom – priprema pridruženih država Centralne i Istočne Evrope za integraciju u unutrašnje tržište Unije". Iako je ovaj dokument bio prvenstveno namijenjen državama Centralne i Istočne Evrope kao dio pretprijemne strategije, Bijela knjiga je Bosni i Hercegovini dala jasnu predstavu kako se treba pripremati za uključenje u unutrašnje tržište Evropske unije, identificirajući ključne mjere u svakom sektoru unutrašnjeg tržišta i redosljed raspoređen u dvije faze kojim bi trebalo da se uskladi legislativa.

Od 2002. godine Europska komisija redovito prati stanje i proces eurointegracija država Zapadnog Balkana i svake godine redovno sastavlja Izvještaje o napretku svake pojedinačne zemlje kako bi ga prezentovala Europskom vijeću i Europskom parlamentu. U Izvještaju se, po istoj strukturi svake godine, ocjenjuje stanje u državi prema utvrđenim kriterijima iz Kopenhagena. Dakle, riječ je o analizi stanja u pogledu političkih i ekonomskih kriterija za članstvo, te donošenje

ocjene sposobnosti države o provedbi europskih standarda, tj. o usklađivanju državnih zakonodavstava i politika s pravnom stečevinom EU. Ustanovljavanjem kriterija iz Kopenhagena 1993. godine, po prvi put je u povijesti proširenja Zajednica i Unije definirano koja to pitanja, odnosno uvjeti moraju biti zadovoljeni da bi država mogla postati članica Unije. U svim ranijim proširenjima uvjeti pristupanja su bili predmet sporazuma o pristupanju između članica Unije i države kandidata.¹³⁵

Bosna i Hercegovina učestvuje u Procesu stabilizacije i pridruživanja. Privremeni sporazum se primjenjuje od 2008. Provedba Privremenog sporazuma u Bosni i Hercegovini je i dalje neujednačena. Zemlja i dalje krši PS zbog neusklađivanja s Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, kao i pravilima o državnoj pomoći. U okviru Procesu stabilizacije i pridruživanja, Bosna i Hercegovina i dalje sa EU konstruktivno sudjeluje u strukturalnom dijalogu o pravosuđu, s plenarnim sjednicama koje se održavaju na redovnom nivou. Proces je uspostavljen s ciljem daljnjeg konsolidiranja nezavisnog, djelotvornog, nepristrasnog i odgovornog pravosudnog sistema u skladu sa relevantnim standardima EU i *acquis-em*.¹³⁶

3. EKONOMSKI ASPEKTI EUROINTEGRACIJA ZEMALJA JIE

Ugovorom o osnivanju Europske ekonomske zajednice (EZZ) iz 1957. godine, nastala je Zajednička vanjskotrgovinska politika ove organizacije, kojom su se države članice obavezale da će svoje reguliranje trgovine s trećim zemljama prenijeti s državnih organa na organe zajednice. Ovim su prvi put europske države svoju vanjskotrgovinsku politiku stavile na nadnacionalni nivo, te sva ovlaštenja za kreiranje i izvršavanje vanjskotrgovinske

¹³⁵ Mišćević, T. (2009). Pridruživanje Evropskoj uniji. Beograd: Službeni glasnik, str. 146.

¹³⁶ EC (2013). Izvještaj o napretku BiH u 2013. godini. (COM(2013) 700)

politike prepustile zajedničkim organima. Tri su tijela ove organizacije koji kreiraju i provode jedinstvenu vanjskotrgovinsku politiku EU. To su Europska komisija od koje dolaze inicijative za promjenu i primjenu vanjskotrgovinske politike, Vijeće i Parlament, koji odlučuju o inicijativama i nakon toga odluku dostavljaju na izvršenje Komisiji. Glavno obilježje Zajedničke vanjskotrgovinske politike jeste carinska unija koja podrazumijeva zajedničku vanjsku carinsku tarifu. Drugim riječima, usluge i roba koja se uvozi na teritorij EU biće opterećena carinskim stopama koje vrijede u svim državama članicama podjednako. “Ovom tarifom definirani su uvjeti pod kojima se obavlja trgovina između EU i ostatka svijeta u pogledu propisanih carinskih stopa, i ona definira opći carinski režim koji danas korespondira carinskom režimu uz primjenu klauzule najpovlaštenije nacije (MFN režim), odnosno kako ga u SAD nazivaju - režim normalnih trgovinskih odnosa.”¹³⁷

Raspalom Istočnog bloka javila se potreba bivših članica za novim ekonomskim povezivanjem s određenim zemljama. S obzirom na to da nove tranzicijske zemlje nisu bile spremne za prihvaćanje sistema tržišne ekonomije, nastala je ideja o osnivanju jedne ekonomske integracije unutar koje bi te zemlje sarađivale i pripremale se za postupan pristup razvijenoj zapadnoj ekonomiji. Uslijed bojazni da se raspalom Istočnog bloka ponovo ne formira neka slična integracija, Čehoslovačka, Mađarska i Poljska su krenule u pravcu brzog i bezuvjetnog približavanja Europskoj uniji.¹³⁸

U početku svog osnivanja, Centralnoevropska zona slobodne trgovine (CEFTA) nije bila usmjerena ka zemljama jugoistočne Europe. Formirale su je Mađarska, Čehoslovačka i Poljska. U okolnostima prekida bilo kakve

institucionalne veze između istočnoevropskih zemalja, nakon raspada SEV-a i Varšavskog pakta krajem osamdesetih godina, ove tri zemlje su prvo formirale Višegradsku grupu. Tako je na sammitu u mađarskom mjestu Višegradu, usvojena “deklaracija o saradnji između Poljske, Čehoslovačke i Mađarske na putu ka europskoj integraciji”.¹³⁹

Višegradska grupa je trebalo da igra ulogu neformalnog “kluba za pritisak”, s ciljem bržeg ulaska u zapadnoevropske organizacije i jačanja međusobne saradnje ove tri zemlje. Osim toga, kao osnovni ciljevi saradnje navode se i konsolidacija demokratije i uvođenje tržišne privrede. Jedan od značajnih razloga formiranja ovoga foruma, kao i kasnijeg udruženja CEFTA, bio je i pritisak izvršen od strane Europske zajednice na zemlje središnje Europe, da međusobno bliže ekonomski i politički surađuju, a ne samo tražiti pomoć i integraciju s EZ.¹⁴⁰

Ideja o liberalizaciji trgovine u regiji jugoistočne Europe začeta je osnivanjem Pakta za stabilnost Jugoistočne Europe kada je, među glavne ciljeve Pakta uvršteno i “povećanje regionalne integracije i saradnje”, što je u okviru Radnog stola II (ekonomska pitanja) definisano kao “promovisanje područja slobodne trgovine, odnosno liberalizacija trgovine “. Već 2000. godine, na inicijativu Republike Makedonije, formirana je Radna skupina za liberalizaciju i olakšavanje trgovine. Polovinom januara 2001. godine, ministri zemalja jugoistočne Europe (Albanije, Bosne i Hercegovine, Bugarske, Rumunjske, Hrvatske, Makedonije, Jugoslavije (Srbije i Crne Gore) i Moldavije) su, na sastanku u Ženevi, dogovorili da se pristupi pripremama i potpisivanju Memoranduma o razumijevanju, kojim će se regulisati pitanja liberalizacije i olakšavanja trgovine među zemljama Regiona. Memorandum o razumijevanju o liberalizaciji i olakšavanju trgovine (Memorandum) je

¹³⁷ Bjelić, P. (2012). Uključenje Srbije u jedinstveni spoljnotrgovinski režim Evropske unije. U: Harmonizacija zakonodavstva Republike Srbije sa pravom Evropske unije (II), Zbornik. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu, str. 458.

¹³⁸ Grahovac, D., Jakovljević, J. (2012). Značaj nastanka zone slobodne trgovine – CEFTA za zemlje zapadnog Balkana. Poslovne studije, VII-VIII, 163-180.

¹³⁹ Kornfeld, Ph. (1995). CEFTA. 34 International Legal Materials, no. 3., str. 3.

¹⁴⁰ Alendar, B. (1999). CEFTA i Evropska unija. Međunarodni problemi, Vol. LI, No. 1., str. 147.

potpisan 2001. godine u Bruxellesu. Potpisnice Memoranduma su se obvezale da će do kraja 2002. godine zaključiti bilateralne ugovore o slobodnoj trgovini, kojima će se za najmanje 90 posto roba omogućiti slobodan protok bez ikakvih carinskih ograničenja. Na ovaj način se trebalo formirati tržište od 55 milijuna stanovnika.¹⁴¹

U Bukureštu su 2006. godine premijeri zemalja JIE usvojili Zajedničku izjavu kojom su, između ostalog, dali nalog nadležnim ministrima da zaključe sporazum, istovremeno osiguravajući pristupanje CEFTA-i za zemlje koje nisu članice i izmjenu postojećeg sporazuma uz saglasnost svih strana. Nakon četiri runde pregovora, održanih u Bruxellesu, došlo se do teksta Sporazuma, koji je potpisan 19. 12. 2006. godine u Bukureštu. Imajući u vidu da su nove zemlje/teritorije pristupile CEFTA-i, te da je stari tekst izmijenjen i dopunjen, struktura novog Sporazuma je relativno složena. Zato, prvo imamo Sporazum o izmjeni i pristupanju Srednjoeuropskom sporazumu o slobodnoj trgovini. Ovaj Sporazum se sastoji od svega četiri člana i odnosi se na dogovor ugovornih strana da prihvaćajući Aneks Sporazumu o izmjeni i pristupanju Srednjoeuropskom sporazumu o slobodnoj trgovini pristupaju Centralno europskom Sporazumu o slobodnoj trgovini. Potpisnice sporazuma su: Republika Albanija, Bosna i Hercegovina, Republika Bugarska, Republika Hrvatska, Republika Makedonija, Republika Moldavija, Republika Crna Gora, Rumunija, Republika Srbija i Misija privremene uprave Ujedinjenih naroda na Kosovu, u ime Kosova, u skladu Rezolucije 1244 Saveza sigurnosti Ujedinjenih naroda.

Značajna involviranost EU u sam proces pregovaranja CEFTA ogleda se već u Preambuli sporazuma, gdje se ističe da sporazum doprinosi integracijskim procesima

njegovih članica prema EU. Istovremeno i u pojedinim odredbama sporazuma postoji izravno povezivanje na odgovarajuća pravila EU, npr. kod pitanja konkurencije, usuglašavanja tehničke regulative sa standardima EU i dr. Generalno, sudjelovanjem u CEFTA potiče se proces integracije u EU kroz usuglašavanje regulative s pravnom stečevinom eu, za što je najbolji dokaz to što su sve prethodne članice CEFTA već postale članice EU. Sporazum također u mnogim odredbama upućuje na odgovarajuće definicija, pravila i procedure Svjetske trgovinske organizacije. Izravno preuzimanje pojedinih odredbi ove organizacije je bilo neophodno budući da neke CEFTA članice nisu članice WTO, čime se osiguralo direktno preuzimanje važećih međunarodnih pravila.

Kao jedno od rješenja za prevladavanje problema je istaknuto formiranje zone slobodne trgovine u regiji JIE u prelaznom razdoblju do momenta priključenja EU. Ovo je jako važno iz dva razloga: stvaranje zone slobodne trgovine bi bio svojevrsan test koji bi pokazao da li su zemlje regije postigle društveno-političku zrelost za europsko integriranje. Drugim riječima, stvaranje ove integracije je smjernica koja treba pokazati da li su zemlje sposobne za viši oblik integracije kakva je EU ili ne; i u ekonomskom smislu, stvaranje zone slobodne trgovine je način da se pojača konkurentnost ekonomija zemalja, što je neka vrsta generalne probe za tržišnu utakmicu s preduzećima iz zemalja EU (drugi kopenhagenski kriterij).¹⁴²

Ukoliko se uspostavi djelotvorna zona slobodne trgovine glavna korist od nje će biti ulazak u EU. Impresivan scenarij koji su ostvarile zemlje Centralne Europe, sadašnje članice EU, teško je ostvariv zbog nekoliko faktora. Najprije, konstalacija snaga se značajno promijenila od tog razdoblja. Ovo se prije svega odnosi na EU, koja je sada znatno zatvorenija za prijem novih članova. Dalje, zemlje Centralne Europe nisu bile toliko

¹⁴¹ Golubović, S. (2008). Uloga Centralnoevropske zone slobodne trgovine (CEFTA) u pridruživanju zemalja zapadnog Balkana Evropskoj uniji, u: Milorad Božić (ur.). Balkan u procesu evrointegracije: koncepcije razvoja i socijalne implikacije. Niš: Filozofski fakultet, 99-109, str. 107.

¹⁴² Ilić, A. (2006). Zona slobodne trgovine u Jugoistočnoj Evropi – Izazov za Srbiju. Beograd: Srpski ekonomski forum, str. 16.

opterećene političkim problemima kao što je to slučaj sa zemljama JIE. Uz to, prema mnogim analizama centralnoevropske zemlje su imale značajnije korake u reformama koji su ih u relativno kratkom roku približile razvijenim tržišnim ekonomijama. Prema nekim autorima mnogi strani investitori su zainteresirani za osnivanje svojih preduzeća u zemljama blizu velikog tržišta EU, na teritoriju gdje su operacioni i transportni troškovi niži. Regija JIE upravo ispunjava ove uvjete što je još jedan argument koji ide u prilog značajnim efektima koje zona slobodne trgovine može proizvesti.¹⁴³

Kada je u pitanju ekonomska integracija BiH sa EU, Bosna i Hercegovina i dalje ima otvorenu ekonomiju, uprkos malom smanjenju otvorenosti tržišta u 2012. godini. Ukupna razmjena (zbir obima izvoza i uvoza robe i usluga) se smanjila na 84,9% BDP-a u 2012. godini, u poređenju sa 87% BDP-a u 2011. EU je i dalje najveći trgovinski partner BiH. Njen udio u ukupnom izvozu je neznatno smanjen na 59,8%, dok je udio u uvozu porastao na 47,3%. Udio drugog glavnog trgovinskog partnera, država članica CEFTA-e, je blago smanjen na 28,7% ukupnog izvoza i 22,2% ukupnog uvoza. U 2012. godini je stvarni efektivni devizni kurs, zasnovan na 20 najvećih trgovinskih partnera BiH, blago povećan za 0,4%, ukazujući na određene neznatne gubitke konkurentnosti cijena. Udio mase DSI iz EU u ukupnim DSI je u 2012. godini iznosio 44,1%. Sveukupno, nivo trgovinske povezanosti sa EU, koji je i bio visok, dodatno je povećan.¹⁴⁴

¹⁴³ Bijelić, P. (2005). Trade Policy of the European Union as a Factor of Regional Trade Integration in Southeast Europe. Discussion Paper 36, The Center for the Study of Global Governance.

¹⁴⁴ EC (2013). Izvještaj o napretku BiH u 2013. godini. (COM(2013) 700)

4. ZAKLJUČAK

Poučene iskustvom drugih zemalja, zemlje JIE kao svoje osnovno opredjeljenje ističu priključenje EU. Osnovne koristi koje se mogu očekivati od europskih integracija su oličene u pristupu širem tržištu, prilivu stranih direktnih investicija, pomoći u institucionalnim i ekonomskim reformama, pristupu fondovima EU i, što je svakako najbitnije, prihvaćanju sistema vrijednosti koji je dugo godina izgrađivan u EU. Međutim, u društveno-političkom, pravno-institucionalnom i ekonomskom smislu zemlje regije zaostaju za članicama EU. Drugim riječima, ove zemlje nisu ni formalno ni suštinski spremne za ulazak u EU, odnosno ne ispunjavaju kopenhagenske uvjete u pogledu (1) vladavine prava, izgradnje demokratskih institucija i zaštite ljudskih i manjinskih prava; (2) izgradnje tržišne ekonomije i jačanju konkurentnosti svojih preduzeća; i (3) prihvaćanju pravne stečevine EU.¹⁴⁵

Jedan od osnovnih razloga za stvaranje zone slobodne trgovine je priključenje EU. Drugi bitan razlog (djelomično sadržan u prvom) je da zona slobodne trgovine pruža velike mogućnosti za razvoj ekonomija zemalja članica integracije. Otvaranje ekonomije ka inostranstvu pruža prilike za povećanje izvoza i vanjske trgovine uopće, privlačenje stranih direktnih investicija i po osnovu toga povećanje zaposlenosti, što sve rezultira osvarenje značajnih stopa rasta BDP-a i rastu životnog standarda građana ovih država. Treći razlog za stvaranje zone slobodne trgovine je političke prirode. Naime, odnose između velikog broja država regiona prožimaju politički problemi. Stvaranje zone slobodne trgovine i izražen naglasak ka ekonomskim odnosima mogao bi u srednjem roku uticati i na poboljšanje političkih odnosa što je od značaja za stabilnost cjelokupne regije pa i šire.

¹⁴⁵ Jovović, D. et al. (2005). Slobodna trgovina SCG sa zemljama Jugoistočne Evrope. Beograd: Službeni list SCG.

LITERATURA

1. (2005). *Priručnik za usklađivanje propisa BiH sa propisima EU*. Sarajevo: Direkcija za evropske integracije BiH.
2. Alendar, B. (1999). CEFTA i Evropska unija. *Međunarodni problemi*, Vol. LI, No. 1.
3. Bijelić, P. (2005). *Trade Policy of the European Union as a Factor of Regional Trade Integration in Southeast Europe*. Discussion Paper 36, The Center for the Study of Global Governance.
4. Bijelić, P. (2012). Uključenje Srbije u jedinstveni spoljnotrgovinski režim Evropske unije. U: *Harmonizacija zakonodavstva Republike Srbije sa pravom Evropske unije (II)*, Zbornik. Beograd: Institut za međunarodnu politiku i privredu.
5. EC (2013). *Izveštaj o napretku BiH u 2013. godini*. (COM(2013) 700)
6. Golubović, S. (2008). Uloga Centralnoevropske zone slobodne trgovine (CEFTA) u pridruživanju zemalja zapadnog Balkana Evropskoj uniji, u: Milorad Božić (ur.). *Balkan u procesu evrointegracije: koncepcije razvoja i socijalne implikacije*. Niš: Filozofski fakultet, 99-109.
7. Grahovac, D., Jakovljević, J. (2012). Značaj nastanka zone slobodne trgovine – CEFTA za zemlje zapadnog Balkana. *Poslovne studije*, VII-VIII, 163-180.
8. Ilić, A. (2006). *Zona slobodne trgovine u Jugoistočnoj Evropi – Izazov za Srbiju*. Beograd: Srpski ekonomski forum.
9. Jovović, D. et al. (2005). *Slobodna trgovina SCG sa zemljama Jugoistočne Evrope*. Beograd: Službeni list SCG.
10. Judah, T. (2006). *The EU must keep its promise to the Western Balkans*. London: Centre for European reform.
11. Kornfeld, Ph. (1995). CEFTA. *34 International Legal Materials*, no. 3.
12. Mišćević, T. (2009). *Pridruživanje Evropskoj uniji*. Beograd: Službeni glasnik.